

Obravnavanje mladih obsojencev v zavodih SR Slovenije*

Franc Brinc**

»Bojan reče Petru: Veš niso to slabi fantje. Marsikateri izmed njih se je šele v gradu naučil tistega, zaradi česar so ga poslali v vzgajališče.«

Kavalir, Grajski biki, s. 13

1. Mladi prestopniki in njihovo obravnavanje

Otroci, mladoletniki in mlajše polnoletne osebe so pomembna skupina v vsaki družbi. Prej ali slej bodo mladi nadomestili starejši rod na vseh področjih družbenega življenja. Zdi se, kakor da starejši rod samo pripravlja družbene pogoje za mladi rod, ki bo prevzel svojo družbeno vlogo. V tem procesu so poleg staršev še številne družbene službe namenjene (pretežno) mlademu rodu (zdravstvo, otroško varstvo, šolstvo, socialno skrbstvo, vzgojne in prevzgojne ustanove).

Obdobje mladosti je obdobje najbolj vsestranske socializacije. V tem procesu pa so poleg dobrih in koristnih strani tudi številne pomanjkljivosti in napake. Tako starejši rod nehoti med mladim rodom »vzgaja« tudi odklonske, prestopniške in vedenjsko motene mladostnike, ki s svojim vedenjem napadajo pomembne vrednote vsakokratne družbe. Otrok ob rojstvu ni slab niti dober, temveč to šele postane v procesu socializacije.¹

Družbeni odziv na odklonsko vedenje je lahko vzgojen, prevzgojen ali kaznovalen. Nekatere službe (organi za notranje zadeve, tožilstva, sodišča, vzgojni, prevzgojni in kazenski zavodi) pa so že po svoji naravi pretežno kaznovalne.

* Prispevek je povzet po raziskovalni nalogi: »Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojenih oseb v SR Sloveniji«, ki je bila izdelana na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani leta 1986. Raziskava je narejena v skladu z dolgoročno pogodbo o raziskovanju na področju penologije, ki sta jo sklenila Republiški sekretariat za pravosodje in upravo SR Slovenije in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

** Franc Brinc, diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ »Ako marsikateri otrok tiči v blatu, ni se sam tja posadil, odkazan mu je bil prostor! Napak je brez dvoma, da ima otrok blatne madeže, ali logike ni in pravice ni v ravnanju človeške družbe, ki zato kaznuje otroka, ker je takšen, kakršen je moral postati in ki pobija simptom, korenine zla se pa ne dotika. Reklo se je že velikokrat, da je človek najdragocenejši kapital države. Gotovo je to res. Ali človek se začneja pri otroku, v otroku se vliva in kuje ta dragocena glavnica.« Milčinski, s. 1.

Storilec prepovedanega dejanja je obsojen, ker je tako dejanje že storil in da ga ne bi ponovil v prihodnje. Normalno bi bilo, da se ta namen izpolni z vsakim kaznovanjem in da tisti, ki je bil obsojen, ne bi nikoli več storil prepovedanega dejanja. V tem primeru bi bilo delovanje vseh organov nadzorstva in izvrševanja kaznovanih ukrepov najbolj smotno, družbeno opravičeno in razumno.

Ker pa v postopku kaznovanja in izvrševanja ukrepov delamo napake in pomanjkljivosti, številni obsojenci ponavljajo prepovedana dejanja tudi še po prestanem kaznovalnem ukrepu. Zato se postavlja vprašanje, **zakaj kaznujemo kršilce prava**, če je vnaprej znano, da to ne bo imelo pričakovane koristi. Drugo vprašanje pa je, **zakaj tiste, ki so že bili kaznovani, na podoben način kaznujemo tudi za ponovna prepovedana dejanja in zakaj tistemu, ki je že prestal npr. eno leto zavora, za enako ali podobno dejanje znova odmerimo eno leto zavora, še pogosteje pa mu odmerimo dve leti.** Pri tem se premalo sprašujemo, **zakaj ni učinkovala prejšnja kazen** in ali je bila pravilno izbrana in izvrševana. Malo verjetno je, da bi lahko bila izoblikovana bodoča »kriminalna osebnost« že pred storitvijo prvega kaznivega dejanja. Dosti bolj verjetno je, da se taka osebnost izoblikuje šele kasneje, tudi med vzgojo, prevzgojo in kaznovanjem (»kriminalna kariera«). Te procese pa oblikuje množica ljudi, ki so bolj ali manj šolani, bolj ali manj strokovno pripravljeni za svoje delo in bolj ali manj človeško ustrezni za »prevzgojo« prestopnikov. V pravosodju in v izvrševanju kaznovanih ukrepov pogosto opazujemo le obsojence, pozabljamo pa na sodnike in izvrševalce kaznovanih ukrepov. Mnenje, da vsi ti delajo dobro, pravilno, strokovno in pravično, ni utemeljeno. Če ima sodnik na voljo več ukrepov, mora vedeti zakaj je izbral prav določen ukrep (npr. 6 mesecev zavora namesto pogojne obsodbe, sodnega opomina ali denarne kazni). Tudi izvrševalci kaznovanih ukrepov so pogosto v stiski, kako naj postopajo z obsojencem, da bo to pozitivno vplivalo na obsojenca oz. da obsojencu vsaj škodovalo ne bo.

Kaznovanje in izvrševanje izrečenih ukrepov povzroča težave zlasti mladim prestopnikom. Tem se to neizbrisno vtisne v spomin za vse življenje. Če to velja za obravnavanje, ki je pravično, strokovno neoporečno in ga kot takega doživlja tudi sam kršilec, potem enako še bolj velja za postopanje in obravnavanje, ki ga mladi

prestopnik doživlja kot krivično, neustrezno in nečloveško in to od prvega srečanja z miličnikom do zadnjega razgovora pred odpustom iz zavoda. **Prvo obravnavanje je za kršilca najpomembnejše.** Od tega je navadno v veliki meri odvisno, ali bo to obravnavanje res ostalo prvo in edino v človekovem življenju, ali pa bo le začetek poti, ki ji ni videti konca. Vsak prestopnik je začel »kriminalno kariero« s prvim kaznivim dejanjem, zato je prva obravnava odločilna za bodočo življenjsko pot mladega prestopnika.

Prav je, da se tega zavedamo vedno, kadar imamo pred seboj mlade kršilce prava. Zato se zlasti pred sodišča in zavode, ki obravnavajo mlade obsojence postavljajo zelo visoke zahteve glede strokovnosti njihovega dela, pa tudi kar zadeva človeško postopanje z mladimi kršilci prava. Najbolj nevarno je, če gledamo v njih »odrasle kriminalce« in jih tako tudi obravnavamo.² In tudi sicer naj bi pri delu veljalo razumno načelo, če mlademu človeku ne znamo ali ne moremo pomagati, mu vsaj škodovati ne bi smeli pri njegovem osebnotnem in družbenem razvoju. Manj škode bo, če za mladega človeka nič ne storimo, kot pa če storimo nekaj, kar mu v življenju škoduje.³

»Kazen« odvzema prostosti (vzgojni zavod, prevzgojni dom, mladoletniški zapor, zapor) naj bi hkrati izpolnjevala več namenov, zato je treba skladno z nameni oblikovati tudi izvrševanje kazni. To pa za zavode pomeni težjo nalogo, kot če bi bil namen kazni samo en. Strokovno vprašanje pa je, ali je v enem zavodu mogoče hkrati oblikovati režim prestajanja kazni tako, da dosega več namenov kaznovanja.

Danes so še slabo razvite metode za merjenje učinkov izvrševanja zavodskih ukrepov, zato pa lažje merimo procese samega obravnavanja v zavodih. Če ugotovimo pomanjkljivosti in napake v procesih obravnavanja, lahko sklepamo tudi na slabši končni učinek tega obravnavanja. Na ta način pa se že približamo tudi oceni uspešnosti izvrševanja zavodskih ukrepov. Če je ob-

ravnavanje neustrezno, ni mogoče pričakovati pozitivnih učinkov; če npr. zavod ne vzgaja in prevzgaja, potem sploh ni mogoče pričakovati prevzgojnih učinkov, če pa je kakšen obsojenec »prevzgojen«, to ne more biti posledica prestajanja kazni, temveč mora biti za to drug razlog.

2. Razmere v SR Sloveniji

Kot enega najboljših pokazateljev kulturne stopnje družbe štejemo način, kako obravnavajo prestopnike. Jugoslavija kot socialistična država, kjer poudarjamo skrb za človeka, bi morala biti na tem področju zgled drugim državam. Spoštovanje mednarodnih listin o pravicah človeka, o njegovih političnih, socialnih in osebnih pravicah, bi morala biti prva skrb države. SR Slovenija je na področju preprečevanja in obravnavanja mladinskega prestopništva veliko storila, vendar nikakor ni razloga za samozadovoljstvo in nekritičnost do preteklih in sedanjih ureditev na področju kazenskega prava, kazenskega postopka in izvrševanja ukrepov. Kritični ocenjevalec ne more mimo ugotovitve, da bi bilo lahko na tem področju že več storjenega, če se ne bi preveč trdovratno oklepali utečenih navad, če ne bi bilo preveč nerazumnega strahu pred nevarnostjo kriminalitete, če ne bi številni zakonski in praktični ukrepi temeljili bolj na čustveni kot na razumski podlagi (strogo zavarovanje kazenskih zavodov in pretežno kaznovalna naravnost režimov v zavodih) in če ne bi bilo verovanja, da kazenskopravno obravnavanje in izvrševanje kaznovalnih ukrepov lahko odločilno vpliva na preprečevanje in zatiranje kriminalitete. Še bi lahko naštevali ravnanja in stališča, ki so vedno manj v skladu s sodobnimi kazenskopravnimi in penološkimi pogledi na obravnavanje (mladinske) kriminalitete. Številnim dosedanjim poskusom na tem področju niti ne gre zanikati dobronamernosti, toda le malokateri poskus se je obnesel tako, kot so njegovi oblikovalci in zagovorniki predvidevali. Pri tem pogosto ni šlo za napake v mišljenju ali za pomanjkanje občutka kaj je sodobno in napredno ter strokovno utemeljeno, temveč bolj za pomanjkanje vztrajnosti pri izvrševanju sprejetih usmeritev in za pomanjkljivosti v merjenju učinkovitosti različnih ukrepov. Morda bi lahko celo ugotovili, da radi oblikujemo (preveč) »sodobno« zakonodajo (ki jo tudi zelo pogosto spreminjamo), dosti premalo pozornosti pa namenjamo izvajanju zakonodaje in zlasti je pomanj-

² »Delamo kriminalce iz otrok in mladostnikov, ki niso kriminalci, ko jih obravnavamo, kot bi bili kriminalci.« Juvenil Justice: Before and after the Onset of Delinquency, s. 3.

³ »Eden od vzgojiteljev je prijel gojenko za lase, jo sunil, da je padla po tleh in se poškodovala. Ko so druge to videle, so se zbrale na dvorišču in 24 se je odločilo: Gremo v Ljubljano, najprej k zdravniku, potem pa na sodišče, da bo javnost zvedela, kaj se dogaja v zavodu.« Vončina, Kaj se dogaja v vzgajališču, s. 2.

ključna skrb za spreminjanje stališč tistih, ki bi naj izvajali novo zakonodajo. Skratka, preveč verujemo v pravo (zakon), da se bo zaradi njega spreminjala družbena resničnost sama od sebe. Na področju kazenskega prava, kazenskega postopka in izvrševanja kaznovalnih ukrepov zakon ostane le mrtva črka, če mu življenja ne dajo ljudje, ki ga izpolnjujejo. Kako ljudje izpolnjujejo zakon, pa ni več odvisno samo od zakona, temveč tudi od stališč in odnosov, ki prevladujejo na določenem strokovnem področju pri ljudeh, ki bi naj izpolnjevali zakon. Številne zakone beremo kot »pesem«, toda življenje je preveč raznoliko, pogosto pa tudi preveč kruto, da bi ga bilo mogoče ujeti v pravne norme. Pravna norma je lahko le smer za delovanje na določenem strokovnem področju. Resničnost pa je v odločilni meri odvisna od poklicne etike delavcev in od njihove celovite življenjske filozofije. V kazenskem pravu in pri izvrševanju kaznovalnih ukrepov gre vedno za odnose med ljudmi, na eni strani so tisti, ki imajo moč, da določajo, kaj je odklonsko in kaznivo, ki izrekajo kaznovalne ukrepe in jih izvršujejo, na drugi strani pa so nemočni in ožigosani, nad katerimi se sprošča družbena moč in napadalnost.

V kriminalni politiki sta pomembni dve vprašanji:

1. Kakšno vedenje naj bo kaznivo v demokratični družbi? Kazniva naj bi bila samo tista ravnanja, ki so družbi in posameznikom resnično nevarna in ki napadajo temeljne družbene vrednote. Pri obravnavanju mladoletnih in mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj se postavlja vprašanje, kakšna dejanja zahtevajo kazensko pravno in zatiralno obravnavanje teh storilcev in katera od teh ravnanj bi lahko obravnavali izven kazenskega postopka (»diversion«, izognitev kazenskemu postopku), da bi tako mladim ljudem čim manj škodovali pri njihovi družbeni potrditvi in iskanju položaja v poklicnem, družinskem in splošnem družbenem prostoru. Ker zakon danes za nobeno kaznivo dejanje mladega prestopnika ne določa, da mora biti zanj izrečena oddaja v vzgojni zavod, v prevzgojni dom ali v mladoletniški zapor, je očitno, da je vsklajevanje med težo kaznivega dejanja in pravno posledico za to dejanje izključno odvisno od ocene organov in posameznikov, ki izrekajo kaznovalne ukrepe. Kot osnovno se postavlja vprašanje, ali bi bilo mogoče več mladih storilcev kaznivih dejanj obravnavati izven kazenskega postopka oz. brez kaznovalnih ukre-

pov, zlasti ukrepov odvzema prostosti, ki najbolj ožigosajo mladega prestopnika. Kriminalna politika pa ni tisto, kar delajo posamezniki, ko odločajo o posameznem mladoletniku ali mlajšem polnoletnem storilcu kaznivega dejanja (to je praktična kriminalna politika, ki lahko je ali pa sploh ni v skladu z družbeno kriminalno politiko, razglašeno ali samo domnevano v določeni družbi), temveč je kriminalna politika tista politika, ki jo pristojni organ razglasi za svojo in jo določi kot smer delovanja vseh organov in služb, ki se ukvarjajo z mladoletniki in mlajšimi polnoletnimi storilci kaznivih dejanj.

2. Katera vrsta kaznovalnih ukrepov je najbolj učinkovita v naši družbi? Ali prevladuje v naši družbi kaznovalna ali tretmanska ideologija? Če so v svetu odpori do čiste tretmanske ideologije, ker raziskave niso pokazale, da je uspešna,⁴ to ne pomeni, da bi se tudi pri nas morali odreči tretmanski ideologiji. Za to sta vsaj dva razloga: prvi razlog je v tem, da pri nas še sploh ne moremo vedeti, ali je tretmanska ideologija uspešna ali ne, saj to, kar se je delalo in se še dela z gojenci in z obsojenci v zavodih, ni tretmansko delo. Zavrni nekaj, česar sploh še nismo preizkusili v praksi, pa bi bilo nerazumno ravnanje. Tretmansko usmeritev bi bilo potrebno pri nas šele uveljaviti in po določenem času preizkusiti njeno učinkovitost (evaluacija). Drug razlog proti zavračanju tretmanske ideologije pa je v tem, da bi se namesto te lahko ponovno uveljavila samo kaznovalna in nadzorovalna ideologija, ki temelji na avtoritarnih, totalnih zavodskih režimih, saj kakšne tretje nadomestne ideologije še ni. Pristašev te ideologije je še vedno dovolj in ti imajo še vedno veliko moč (občasno tudi politika podpira kaznovalno usmeritev v urejanju družbenih zadev). Družbi je pravzaprav vseeno po kakšni poti dosegamo namen kaznovanja in izvrševanja zavodskih ukrepov. Odločilno je, da družbeni raz-

⁴ »Zaupanje v tretmansko usmeritev vedno bolj slabi in tretmanska usmerjenost po vsem svetu doživlja razočaranje. Med razlogi za to, navajajo tudi velik prepad med tem, kar se je govorilo o tretmanu in med tem, kar se je resnično delalo z obsojenci v preteklosti in se dela še danes. Ni nobenega dokaza za to, da je človek storil kaznivo dejanje zaradi tega, ker prej ni imel tretmana, kot ga lahko ponudi kazenski zavod. Tudi ni nobenega razloga, da bi verjeli, da bo tretman v kazenskem zavodu lahko preprečil bodoča kazniva dejanja obsojenca. Vsak zapornik ve, da zapor ni zaradi rehabilitacije, temveč zaradi kaznovanja.« King, The Future..., s. 14.

voj na tem področju sledi splošnim svetovnim usmeritvam ter da so postopki in metode dela z obsojenci taki, da ohranjajo človekovo dostojanstvo in varujejo njegove osnovne človeške in državljske pravice in svoboščine. Uporabljene metode pa naj bi bile poleg tega še čim cenejše za družbo. Če je za družbo ceneje, da mladoletnega prestopnika pošlje (zaradi »kazni«, ali zaradi »tretmana«) na šolanje in usposabljanje, namesto v vzgojni zavod, v prevzgojni dom ali v mladoletniški zapor, je treba storiti vse, da se uveljavijo taki ukrepi, ki bodo hkrati čim bolj koristni za družbo in posameznika. Pomembno je, da v družbi nenehno razpravljamo o političnih in filozofskih temeljih za uporabo kazni sploh in še posebej pri mladih storilcih kaznivih dejanj.⁵ Hkrati pa je **potrebno nenehno preverjati učinke kaznovalne in tretmanske ideologije.**

Problemi mladinskega prestopništva zbujaajo od časa do časa pozornost javnosti, pa tudi strokovnih⁶ in družbeno-političnih delavcev⁷ ter občanov, ki so morda slučajno priča kakšnemu dogodku ali o njem samo berejo. V sredstvih javnega obveščanja se nenehno pojavljajo zapisi o porastu ali o padcu tega pojava v državi, republiki, pokrajini, občini, krajevni skupnosti. Veliko poročil je delnih in iz njih ni mogoče

dobiti celovite slike o tem pojavu.⁸ Večina poročil zajema podatke le za krajša obdobja, zato so tudi sklepi o razširjenosti in nevarnosti pojava neustrezni. Ob tem se lahko postavi tudi vprašanje poklicne, etične in družbene odgovornosti organov in posameznikov, ki dajejo take podatke in z njimi zavajajo javnost glede na namene, ki jih želijo doseči s svojimi poročili.

Danes se povsod po svetu vedno bolj poglobljeno in načrtno ukvarjajo z mladinskim prestopništvom in iščejo sredstva za »rešitev« družbe pred naraščajočo nevarnostjo ter nasiljem mladih. Vzroke za (naraščajočo) prestopništvo iščemo tako v **neugodnih družbenih razmerah kot v neuspehih procesih socializacije.** Vendar nikjer niso zadovoljni s svojim delom na področju preprečevanja in zatiranja mladinskega prestopništva. Številni ukrepi, s katerimi želi družba preprečiti prestopništvo, le povečujejo probleme mladih ljudi (npr. oddaja v vzgojni zavod, prevzgojni dom ali mladoletniški zapor). Ne milejše ne ostrejšje kaznovanje ne preprečuje mladinskega prestopništva. Osnovni vprašanja sta še vedno, kaj je vzrok mladinskega prestopništva⁹ in kako ga preprečiti. Največ kar vemo je to, da so nekateri otroci bolj ogroženi v svojem razvoju kot drugi, da nekateri prej in lažje prestopijo mejo moralno in pravno prepovedanega ter da nekateri po prvem dejanju in ob-

⁵ Predsedstvo SR Slovenije je ugotovilo, da »so kazenski poboljševalni zavodi pravilno naravnani v prevzgojna prizadevanja pri mladoletnih in pri mlajših polnoletnih obsojencih in da je treba intenzivneje uresničevati vzgojne in prevzgojne programe za preprečevanje povratništva zlasti pri mladoletnih in pri mlajših polnoletnih obsojencih«. Predsedstvo je delavcem kazenskih poboljševalnih zavodov naložilo nalogo, da »morajo oceniti uspehe in neuspehe izkušenj prevzgojnega dela zlasti s povratniki ter sprejeti sklepe za izboljšanje dela«. Ugotovitve in sklepi Predsedstva SR Slovenije, 24. 1. 1979.

⁶ »V splošni politiki preprečevanja kriminalitete ima boj proti mladinskemu prestopništvu poseben pomen, kajti od uspeha tega boja je odvisen tudi uspeh boja s kriminaliteto sploh. Najboljši uspeh preprečevanja je mogoče pričakovati pri mladih, kajti ti so še dovzetni tako za negativne kot za pozitivne vplive, zaradi prožnosti njihove osebnosti so, še jeklo, ki se da kaliti, so še testo, ki se da gnesti po željenem modelu.« Lazarevič, s. 3.

⁷ Leta 1956 je predsednik Sveta za socialno varstvo LR Slovenije zapisal v svojem poročilu: »Poslušajte, bil sem v vzgojnem zavodu Logatec in Višnja gora. To je strašno. Ste že bili tam? Treba je vendar nekaj storiti, pri tem ne moremo ostati. Saj to niso nikakršni domovi, to so kasarne, in sicer slabe kasarne«. Vodopivec, Naši razgledi 12. 2. 1966.

⁸ »Mladoletniško prestopništvo se je lani v Ljubljanski regiji po podatkih ljubljanskega temeljnega tožilstva po štirih letih številčno sicer zmanjšalo, vendar pa vzbuja skrb, da so mladoletniki bolj pogosto kot doslej šli na pota težjih kaznivih dejanj, predvsem takih z elementi nasilja... Največ kaznivih dejanj so storili mladoletniki, ki prebivajo v občini Ljubljana-Vič-Rudnik... sledijo jim tisti iz občine... Najmanj problematični so bili mladoletniki v občini Logatec, saj so od tam obravnavali le devet prestopnikov.« Guček, Starostna meja... Delo 15. 2. 1985. (Ob branju tega poročila bralec ne ve, kaj je kriterij za ocenjevanje nevarnosti mladinskega prestopništva: ali število kaznivih dejanj, ali število težjih kaznivih dejanj, ali število dejanj z elementi nasilja, ali se upoštevajo kazniva dejanja ali mladoletni prestopniki, ne vemo koliko je bilo prestopnikov v prejšnjem letu, koliko je sploh mladoletnikov v kakšni občini v starosti od 14 do 18 let, zakaj so bili najmanj problematični mladostniki v občini Logatec, ali ker so storili najmanj kaznivih dejanj, ali zato, ker so storili najlažja kazniva dejanja ali ker jih je bilo samo devet, ob tem pa ne vemo koliko kaznivih dejanj in kakšnih so storili. Op. B. F.)

⁹ »Teorije o kriminaliteti so in bodo še dolgo časa v žalostnem stanju, saj ni nobene splošne in vseobsegajoče teorije ali skupine teorij o kriminaliteti, ki bi bila splošno priznana. Nobene take teorije

Tabela 1: Otroci in mladoletniki v vzgojnih zavodih, prevzgojnem domu in v mladinskih domovih v obdobju 1972—1984

Leto	Število sprejetih v zavode				Število odpu- ščenih	Stanje 31. 12.	
	z odločbo sodišča št.	z odločbo socialnega skrbstva št.	skupaj št.	verižni indeks št.	št.	št.	verižni indeks št.
1972	—	—	—	—	—	824	—
1973	110	278	388	—	420	792	91.1
1974	100	279	379	97.7	382	789	99.6
1975	80	238	318	83.9	336	771	97.7
1976	102	240	342	107.5	335	778	100.9
1977	69	244	313	91.5	340	751	96.5
1978	105	235	340	108.6	367	724	96.4
1979	77	210	287	84.4	296	715	98.7
1980	108	242	350	121.9	326	739	103.3
1981	103	240	343	98.0	393	689	93.2
1982	75	251	326	95.0	335	680	98.7
1983	111	247	358	109.8	352	686	100.9
1984	86	214	300	83.8	334	652	95.0

ravnavanju še ponavljajo taka dejanja ne glede na tretmanska prizadevanja, drugi pa prenehajo s takimi dejanji in ostane storjeno dejanje edina temna točka v njihovem življenju. Ni pa trdnega odgovora na vprašanje, kako zmanjšati mladinsko prestopništvo in kaj storiti da bo manj boleče za družbo in za same mladoletnike. Vsa prizadevanja posameznikov, organov in služb se sicer zlivajo v določeno celoto, ki jo imenujemo preprečevanje mladinskega prestopništva, vendar ne znamo oceniti vpliva teh prizadevanj na kakovost in količino mladinskega prestopništva. Težava je v tem, ker nikoli ni mogoče zanesljivo ugotoviti, da je katerikoli preprečevalni ali zatiralni ukrep preprečil mladoletniku, da bi postal prestopnik, oziroma za noben izpuščen preprečevalni, zatiralni ali terapevtski ukrep ni mogoče potrditi, da je pri mladoletniku povečal nagnjenje za prestopništvo. To pa se negativno odraža na načrtovanje in izvajanje preprečevalnih in zatiralnih ukrepov v mladinskem prestop-

ne moremo tudi v bodočnosti napovedati ali pričakovati. Številne sedanje teorije se med seboj spodbijajo. Obstoječe teorije kriminalitete uživajo zaupanje samo toliko časa, dokler jih lahko razumemo na tako splošne in meglene načine, da jih ne moremo natančno preveriti v praksi kriminološkega raziskovanja.« Törnudd, Status in vloga..., s. 352.

ništvu. Nasveti za preprečevanje mladinskega prestopništva se razlikujejo glede na to, kdo jih daje in kaj se želi z njimi doseči. Do danes v SR Sloveniji ni bil opisan skoraj noben model za preprečevanje mladinskega prestopništva. Različna priporočila so le napotilo za smer delovanja, ne pa še model delovanja. Tudi v praksi se še ni uveljavilo znanstveno preverjanje učinkovitosti programov preprečevanja prestopništva.

Mladoletniki, oddani v vzgojni zavod, prevzgojni dom ali kazenski poboljševalni dom, so samo vrh celotnega prestopništva, niso pa resnični odraz odkritega še manj pa neodkrita prestopništva. Iz podatkov o številu otrok in mladoletnikov v vzgojnih zavodih in v prevzgojnem domu (tabela 1) ni mogoče sklepati o stanju mladinskega prestopništva. Opazna so občasna nihanja v številu oddanih otrok in mladoletnikov v zavode (glej absolutno število in verižni indeks). Vprašanje je, ali bi se kaj bistveno spremenila podoba mladinskega prestopništva v SR Sloveniji, če bi se število otrok in mladoletnikov v zavodih zmanjšalo in kakšno zmanjšanje je še družbeno sprejemljivo. Očitno je, da na gibanje števila oddanih otrok in mladoletnikov v zavode odločilno vplivajo druge okoliščine in ne samo količina in kakovost (»ne-

varnost») dejanj, prav tako pa je očitno, da s številom oddanih otrok in mladotnikov v zavode ne moremo vplivati na količino in kakovost mladinskega prestopništva. Vprašanje je torej, **zakaj sploh oddajamo otroke in mladotnike v zavode**, če ne vemo koliko oddanim otrokom in mladotnikom bo oddaja pomagala in koristila v kasnejšem življenju in kolikim izmed njih bo oddaja škodovala, jih trajno ožigosala in zmanjšala življenjske možnosti, da bi po odpustu iz zavoda živeli pošteno in srečno. Tudi iz podatkov o izrečenih vzgojnih ukrepih in

kaznih mladotniškega zapora v Jugoslaviji in SR Sloveniji v obdobju 1960—1984 (tabela 2), ni mogoče sklepati o stanju mladinskega prestopništva. Za SR Slovenijo je značilno doslej (po letu 1960) najvišje število »obsojenih« mladotnikov v letu 1984, dočim se je število zavodskih ukrepov od leta 1972, ko je bilo najvišje (216), postopoma ustalilo na dosti nižji ravni (leta 1979 je bilo najnižje v 24 letih in sicer 69). Število vsaj ne narašča, to pa velja tudi za izrečene kazni mladotniškega zapora. Iz podatkov ne moremo sklepati, kaj se bo dogajalo na tem področju

Tabela 2: Izrečeni vzgojni ukrepi in kazni mladotnikom

Leto	Jugoslavija		Slovenija						
	Vzgojni ukrepi in kazni		Vzgojni ukrepi in kazni		Zavodski ukrepi				
					VZ	PD	MZ	skupaj	
	štev.	verižni indeks	štev.	verižni indeks	štev.	štev.	štev.	štev.	verižni indeks
1960	2422	—	495	—	16	86	23	125	—
1961	2658	109.7	500	101.0	21	56	7	84	67.2
1962	2898	109.0	507	101.4	34	63	10	107	127.4
1963	3220	111.1	592	116.8	69	59	10	138	129.0
1964	3998	124.2	688	116.2	59	78	16	153	110.9
1965	4682	117.1	866	125.9	69	96	21	186	121.6
1966	5572	119.0	988	114.1	66	71	21	158	85.0
1967	5663	101.6	1116	113.0	97	88	30	215	136.1
1968	6468	114.2	982	88.0	68	74	28	170	79.1
1969	6605	102.1	976	99.4	101	82	14	197	115.9
1970	7178	108.7	972	99.6	74	75	14	163	82.7
1971	7563	105.4	1122	115.4	82	91	28	201	123.3
1972	8565	113.2	1186	105.7	102	69	45	216	107.5
1973	7075	82.6	1110	93.6	83	50	16	149	69.0
1974	7859	111.1	1085	97.7	67	59	20	146	98.0
1975	7196	91.6	831	76.6	64	38	22	124	85.0
1976	7273	101.1	945	113.7	71	43	22	136	109.7
1977	6833	93.9	1099	116.3	64	31	10	105	77.2
1978	5266	77.1	810	73.7	56	30	8	94	89.5
1979	5307	100.8	601	74.2	33	34	2	69	73.4
1980	6095	114.8	856	142.4	84	33	9	126	182.6
1981	5738	94.1	825	96.4	77	23	11	111	88.1
1982	5703	99.4	924	112.0	80	27	12	119	107.2
1983	7129	125.0	1164	126.0	58	32	14	104	87.4
1984	—	—	1297	111.4	79	23	16	118	113.5
1985	—	—	1107	85.4	57	30	11	98	83.0

VZ = vzgojni zavod

PD = prevzgojni dom

MZ = mladotniški zapor

Vir: Statistički godišnjak Jugoslavije, Beograd. Savezni zavod za statistiku.
Statistični letopis SRS, Zavod SRS za statistiko, Ljubljana.

v bodoče. Vendar bi kazalo na to področje uvažati še bolj sodobne poglede na mladinsko prestopništvo in obravnavanje prestopnikov. Če bi sledili sodobnim tokovom v svetu, bi se moralo zmanjšati število zavodskih ukrepov, to zlasti velja za kazen mladoletniškega zapora (nekatero evropske države so to kazen že ukinile ali jo bodo ukinile).¹⁰ Zaradi tega ne bi bila družba ali njene vrednote nič bolj ogrožene. To še zlasti velja ob spoznanju, da je prva oddaja v zavod lahko šele začetek človekove kriminalne kariere. V razumni družbi, ne bi smeli z mladoletniki storiti ničesar, kar ni njim v prid, zato je zasledovanje samo družbenih koristi pri kaznovanju mladoletnikov dosti premalo. Družba ima malo izkušenj s preprečevanjem odklonskosti in prestopništva, zato s svojimi zatiralnimi ukrepi ne bi smela pospeševati odklonskosti in prestopništva. To pa danes pogosto dela. O tem je že nekaj opozoril, ki bi jih bilo treba upoštevati pri oblikovanju sodobnejše kriminalne politike zlasti pri obravnavanju mladoletnih in mlajših polnoletnih prestopnikov. Pravilnost in uspešnost naših ukrepov je danes težko oceniti, ker niso dovolj natančno opredeljeni cilji in nameni kaznovanja in izvrševanja kaznovanih ukrepov. Dokler ni znano, zakaj je izrečena npr. kazen dveh let mladoletniškega zapora, ni mogoče izdelati prevzgojnega načrta in ne izvajati tretmana. Zato je treba čim bolj podpreti danes živi prizadevanji za zmanjšanje števila zavodskih ukrepov in za njihovo čimkrajše trajanje.

V SR Sloveniji od časa do časa odmevajo tudi gibanja, ki so živa v tujini. To sicer zmoti mir in spokojnost pri vsakdanjem delu in sili k ugotavljanju koristnosti in smotrnosti množice postopkov z mladimi prestopniki in obsojenci. Zavodi in delavci v njih bi morali še bolj kritično razmišljati o svojem delu in o delu vseh tistih organov in služb, ki imajo opraviti z mladoletni-

nimi prestopniki.¹¹ Pomembno je, da vsak delavec na tem področju razmišlja o tem, kaj dela, zakaj to dela, kako dela, kakšna je korist od dela in kaj samo delo pomeni za delavca v njegovem življenju. Takšno tiho razmišljanje (ali javno npr. na seminarju, posvetovanju) in kritično ocenjevanje lastnega dela bi lahko dalo boljše rezultate kot splošna kritika ali splošni sklepi, ki sicer trenutno pretresejo in burkajo mirno življenje, vendar na dolgoročno ravnanje z ljudmi, ki so odklonski, nimajo pomembnega vpliva. Na nobenem področju ni mogoče nenadoma spremeniti utečenih poti. Sedanjost je ujeta v spone preteklosti, čeprav že nakazuje bodoči razvoj. Če so naši predniki kaznovali kršitelje norm, jih moramo kaznovati tudi mi in kaznovati jih bodo morali vsaj še nekaj časa tudi naši potomci. To pa ne pomeni, da ne bi vsak nov rod mogel na podlagi izkušenj iz preteklosti, oblikovati in spreminjati sedanost in kazati smer razvoju v prihodnosti. Naša naloga je delati tako kot znamo in moremo in kot nam narekujejo družbene razmere. Dopuščati pa je treba vnašanje novosti in dati prosto pot družbenemu razvoju in napredku pri celovitem obravnavanju mladoletnih in mlajših polnoletnih prestopnikov. Oblikovati je treba nacionalno (slovensko) kriminalno, kaznovavno in penitenziarno politiko.

3. Raziskava o izvrševanju zavodskih vzgojnih ukrepov in kazni zapora

Namen raziskave je bil oceniti izvrševanje zavodskih vzgojnih ukrepov za mladoletnike, izvrševanje kazni mladoletniškega zapora in kazni zapora za mlajše polnoletne obsojence v SR Sloveniji. Ker vsebine samega tretmana še ne znamo meriti neposredno, smo se skušali približati obravnavanju obsojencev posredno z ugotavljanjem stališč delavcev in obsojencev do pomembnih okoliščin, ki vplivajo na obravnavanje obsojencev. Ob tem izhajamo iz domneve: če so nekatere pomembne okoliščine pri obravnavanju

¹⁰ Švedska, Švica (od 1. 1. 1984) in Finska so odpravile posebno kazen mladoletniškega zapora za mladoletnike do 18 let in namesto tega ustanovile za hujše motene mladostnike terapevtske zavode. V Švici je bilo pred tem letno izrečenih 5–6 kazni mladoletniškega zapora. V SR Sloveniji je bilo v razdobju od leta 1960 do 1984 najmanj teh kazni leta 1979, ko je bila ta kazen izrečena le 2 mladoletnikom. Ali je smotrno imeti zaradi tega v SR Sloveniji poseben kazenski poboljševalni zavod, pa je že vprašanje nacionalne kriminalne politike. (Izmed 24 držav vsega sveta, ki so bile zajete z mednarodno raziskavo, samo iz Jugoslavije ni poročil o nadomestilih za kazen mladoletniškega zapora. Tomasevska, s. 125).

¹¹ Na seminarju o odprtih vprašanjih sodelovanja različnih strokovnih služb pri izvrševanju zavodskih ukrepov (Izola, 23.–25. 2. 1984) se je postavilo vprašanje, v čigavem interesu je oddaja mladoletnika v vzgojni zavod, kaj s tem pridobi in izgubi družba in kaj mladoletnik sam. Kdo odloča o tem, da mora mladoletnik v zavod in kdo preverja kriterije, po katerih se oddajajo mladoletniki v zavode. Glej zapis o posvetovanju Brinc, Odprta vprašanja... s. 30.

obsojencev neurejene ali neugodne, ni mogoče obsojence ustrezno obravnavati. Če se pokaže, da so delavci pretežno nadzorstveno in kaznovorno usmerjeni do obsojencev, in če v zavodih ni tretmanske usmeritve, potem nima pomena ugotavljati uspehov tretmana. Uspeh tretmana (če bomo to znali) bi kazalo ugotavljati kdaj kasneje le v tistih zavodih, kjer pokažejo prej druge okoliščine, da so delavci tretmansko usmerjeni, da uporabljajo doslej znane in razpoložljive tretmanske metode, za katere bomo tudi vnaprej lahko predvideli, kakšne uspehe naj bi prinašale. **Ni mogoče ugotavljati uspehov tretmana, ne da bi vedeli kakšen tretman se uporablja, kaj naj se z njim doseže in zakaj se sploh uporablja** (poznavanje vzrokov za kriminaliteto ne samo na sploh temveč prav za vsako posamezno vrsto: npr. za izdajo nekritega čeka, za kontrarevolucionarno delovanje proti SFRJ, za odklanjanje služenja vojaškega roka, za telesno poškodbo, za neplačevanje preživitve, za uboj na mah, za vlomno tatvino, za rop banke, za prejemanje podkupnine, za ugrabitev letala, za posilstvo, za posilstvo zakonske žene, za dvojno zakonsko zvezo, za detomor itd.).

Izhodišče raziskave je, da tudi pravosodni sistem in sistem izvrševanja kaznovornih ukrepov pri mladostnikih **lahko pospešuje nastajanje kriminalne kariere**¹² in da so prav zavodi, ki prvi sprejmejo mladega prestopnika na »prevzgojo« tisto **odločilno križišče**, na katerem se mlad človek odloči za pošteno življenjsko pot ali za nadaljnjo prestopniško pot. To pa zahteva naj bodo zavodi za mlade prestopnike resnično najboljši, najboljše kadrovske in materialno opremljeni, naj uporabljajo vse danes znane in dostopne tretmanske metode, pa še tedaj je dvomljivo ali bodo zmogli težko in odgovorno delo »prevzgoje« mladega prestopnika.

Mladoletne in mlajše polnoletne prestopnike vsak dan pošiljamo v zavode. Iz tega bi sklepali, da zanesljivo vemo, zakaj to delamo in kaj želimo s tem doseči, da vemo kakšni naj bodo zavodi za mlade prestopnike, kakšne metode naj uporabljajo in kaj bodo z njimi dosegli

pri različno motenih mladostnikih, da vemo kakšne uspehe pričakujemo od zavodske obravnave in kaj ovira večje uspehe na tem področju. Kaj od tega je res in kaj ne, naj razmisli vsakdo sam, ki dela danes na tem področju. Od njegove **strokovnosti in poštenosti** bo odvisno, kako bo odgovoril na postavljena vprašanja. Najlažje je nič videti in nič misliti. Koristno pa to zagotovo ni.

V raziskavo so bili vključeni naslednji zavodi: Vzgojni zavod Logatec, Prevzgojni dom Radeče, Kazenski poboljševalni dom za mladoletnike Celje (sprejema mladoletnike obsojene na kazni mladoletniškega zapora do 10 let in mlajše polnoletne obsojence v starosti od 18—21 leta, ki so obsojeni na kazni zapora do 18 mesecev), Kazenski poboljševalni dom Dob (Oddelek za mlajše polnoletne obsojence: ta sprejema mlajše polnoletne obsojence, ki so obsojeni na kazni zapora nad 18 mesecev, Oddelek za povratnike, Oddelek za prvič kaznovane, ki niso mlajši polnoletniki), Zaporji Ljubljana, Zaporji Maribor, Odprti kazenski poboljševalni dom Rogoza, Kazenski poboljševalni dom Ig (ženske).

Vsak od zavodov ima svoj natančno določen položaj v sistemu izvrševanja kaznovornih ukrepov. Ker zavodi sprejemajo različne obsojence, bi se morali med seboj razlikovati tudi po **vsebini dela in uporabljenih prevzgojnih metodah, po družbenem vzdušju, po stališčih delavcev** itd. Če mladega prestopnika npr. ni bilo mogoče prevzgojiti v Prevzgojnem domu v Radečah, je malo verjetno, da ga bomo po ponovnem kaznivem dejanju lahko z istimi metodami in enakim režimom prevzgojili v Kazenskem poboljševalnem domu za mladoletnike v Celju ali v Oddelku za mlajše polnoletne v Kazenskem poboljševalnem domu Dob. Zato je bil namen raziskave ugotoviti **razlike in podobnosti** med vsemi naštetimi zavodi.

Cilja raziskave sta bila dva in sicer: prikazati in oceniti razmere v zavodih, ki obravnavajo mladoletne in mlajše polnoletne obsojence in oceniti vsebinske usmeritve zavodov pri obravnavanju mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SR Sloveniji.

Praktična vrednost raziskave naj bi bila v tem, da bi omogočila vpogled v razlike in podobnosti med zavodi glede družbenega vzdušja in glede stališč delavcev in obsojencev do pomembnih vprašanj dela in življenja v zavodih. Raziskava naj bi omogočila zavodom vsaj delen vpogled v njihovo delo in jim s tem pomagala

¹² Jimmy Boyle je zelo natančno opisal nastajanje »kriminalne kariere« v avtobiografskem romanu (A Sense of Freedom), kjer opisuje prve majhne tatvine v otroštvu, za katere se nikoli ni zvedelo, sodelovanje v »otroških bandah«, ki krajejo, ne da bi bile odkrite, pa vse do trenutka, ko je postal »najbolj nevaren angleški zapornik«. Podoben domač opis glej Radosavljevič: Prva žigosanja.

pri načrtovanju ukrepov in prizadevanj za spreminjanje ugotovljenega stanja.

Teoretična vrednost raziskave naj bi bila v tem, da bi omogočila oziroma pospešila spreminjanje stališč organov, služb in javnosti do otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti ter do mladoletnih in mlajših polnoletnih prestopnikov. Poleg tega naj bi raziskava spodbudila nadaljnje raziskovanje vprašanj povezanih z nastajanjem, preprečevanjem in obravnavanjem mladinskega prestopništva in raziskovanje metod in vsebine obravnavanja prestopnikov. Raziskava naj bi prispevala tudi k oblikovanju in izpopolnjevanju metodologije penološkega raziskovanja.

V prej navedenih zavodih je bilo anketiranih 491 obsojencev in 357 delavcev. Vse anketiranje je opravil pisec sam, zato je v vseh primerih uporabil enake metode zbiranja podatkov. Zajeti so bili gojenci in obsojenci, ki so do dneva anketiranja prestali najmanj tri mesece ukrepa ali kazni in vsi delavci zavodov, ki neposredno delajo z obsojenci in so bili do dneva anketiranja zaposleni v zavodih že najmanj tri mesece. V posameznih zavodih je bilo zajetih z anketiranjem od 82—100 % obsojencev in 98 do 100 % delavcev, ki so bili predvideni za anketiranje. Zato izbrani vzorec zagotavlja polno reprezentativnost rezultatov za posamezni zavod.

4. Družbeno vzdušje v zavodih

Za merjenje družbenega vzdušja¹³ sta bila pri delavcih uporabljena dva, pri obsojencih pa trije vprašalniki. Zaradi izrazito pozitivnih in ugodnih rezultatov na vseh vprašalnikih, ki so jih dosegli delavci in obsojenke v Kazenskem popljševalnem domu Ig, iz nadaljnje primerjave v tem prispevku izključujemo ta zavod. Tako ostane za primerjavo pri obsojencih še 9 zavodov in pri delavcih 7 zavodov (v Kazenskem popljševalnem domu Dob smo vse delavce zajeli kot enotno skupino, ne glede na to v katerem oddelku delajo z obsojenci). V nadaljevanju bomo zavode: Vzgojni zavod Logatec, Prevzgojni dom Radeče, Kazenski popljševalni dom za

mladoletnike Celje in Oddelek za mlajše polnoletne obsojence v Kazenskem popljševalnem domu Dob označevali s kratico MLPOL, ostale zavode za polnoletne obsojence pa s kratico POLNOL.

4.1 Obsojenci

Glede na dosežene rezultate pri merjenju družbenega vzdušja se zavodi razvrščajo kot sledi:

Zavod	Rezultat ¹⁴
MLPOL	39.3
MLPOL	29.8
POLNOL	28.0
POLNOL	26.7
POLNOL	25.3
MLPOL	24.6
POLNOL	22.9
POLNOL	21.9
MLPOL	19.2

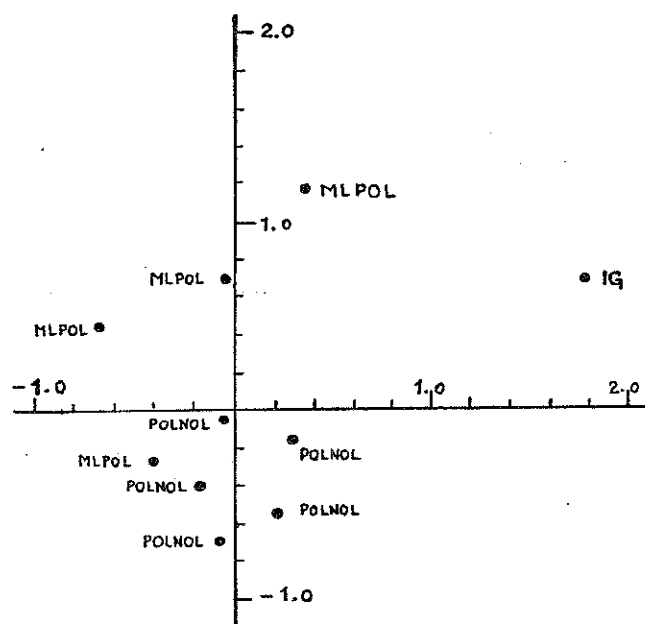
Glede na **demokratično, permisivno, nenadzorstveno usmeritev** se zavodi za MLPOL ne razlikujejo od zavodov za POLNOL. Dva od zavodov za MLPOL sta dosegla na tej usmeritvi celo najbolj negativen položaj (glej sliko 1). Glede na praktično usmeritev pa imajo zavodi za MLPOL boljši položaj kot zavodi za POLNOL. Glede na **red, organizacijo in jasnost pravil** (ob majhnem nadzorstvu) je dosegel pozitiven rezultat le eden od zavodov za MLPOL, trije pa so dosegli negativen rezultat, kar pomeni zatiranje avtonomije oz. visoko nadzorstveno usmeritev zavoda.

Tako se v celoti pokaže, da je eden izmed zavodov za MLPOL dosegel po vseh usmeritvah **najbolj neugoden položaj med vsemi zavodi**. V tem zavodu prevladuje nadzorstveno, represivno vzdušje, temu pa se pridružuje še nizka

¹³ Glej teoretično razlago družbenega vzdušja, opis vprašalnikov in rezultate merjenja leta 1980: Brinc, Določitelji družbenega vzdušja v kazenskih zavodih v SR Sloveniji; Brinc, Kazenski zavod kot terapevtsko okolje; Brinc, Vsebinske usmeritve delovanja slovenskih kazenskih zavodov.

¹⁴ Najvišji možni rezultat je 77. Družbeno vzdušje je sestavljeno iz 9 sestavin: angažiranost; pomoč; odprtost izražanja; avtonomija; reševanje osebnih problemov; praktična usmerjenost zavodskih programov; red in organizacija v zavodu; jasnost pravil za življenje v zavodu; nadzorstvo nad obsojenci. V Kazenskem popljševalnem domu na Igu so delavci dosegli rezultat 59,8, obsojenke pa 52,5.

Slika 1: Teritorialna mapa — položaj zavodov glede na prvi dve diskriminantni funkciji (● označuje grupni centroid zavoda) — obsojenci (Teritorial map assuming the first two functions of discriminant analysis) (● indicates a group centroid) — (inmates)

Vodoravna os = diskriminantna funkcija 1 (demokratska permissivna, nerepresivna usmeritev)

Navpična os = diskriminantna funkcija 2 (praktična usmeritev zavodov)

praktična usmeritev zavoda in najslabši red in organizacija. Teoretično bi smeli domnevati, da v tem zavodu obsojencem prestajanje kazni bolj škoduje kot koristi (z vidika resocializacije).

Glede na stopnjo **demokracije** je med zavodi za MLPOL dosegel pozitiven rezultat le en zavod, trije pa so dosegli negativen rezultat. Čeprav je v nekaterih zavodih za MLPOL visoka praktična usmeritev, pa vrednost te usmeritve zmanjša ali v celoti razvrednoti visoko nadzorstveno in na splošno **preveč represivno vzdušje**. Kaže se, da si strokovni delavci in inštruktorji lahko še tako prizadevajo, da bi obsojence naučili kaj koristnega za življenje, pa vse pričakovane pozitivne rezultate porušijo preveč represivni postopki zlasti pooblaščenih uradnih oseb. To pa zahteva od vodstev zavodov, da bolj vsklajujejo interese vseh delavcev za doseganje enotnih ciljev v delovanju zavodov.

Po stališčih obsojencev je v nekaterih zavodih za **MLPOL** slabše oz. bolj neugodno družbeno vzdušje kot je v zavodih za **POLNOL**.

Pri ugotavljanju določilnikov družbenega vzdušja v zavodih (faktorska analiza) se pokaže, da so obsojenci najbolj občutljivi za razlike med zavodi glede **tretmanske usmeritve zavodov**. Obsojenci visoko vrednotijo pomoč, ki jim jo nudijo delavci, avtonomijo, ki jim jo dopuščajo delavci, občutljivi so za jasnost pravil za življenje v zavodu in programov za delo v zavodu, za odprtost izražanja ter za reševanje njihovih osebnih problemov. Najmanj pa so obsojenci občutljivi za razlike v **nadzorstvu** med posameznimi zavodi. Obsojenci si želijo več demokratičnosti v odnosih delavcev do njih in prav tako si želijo pomoči s strani delavcev. Stališča obsojencev kažejo na to, da zavodi, v katerih je sorazmerno manj nadzorstva sploh ni nujno, da so samo zaradi tega kaj bolj tretmansko usmerjeni, da obsojencem nudijo več pomoči in da jim dopuščajo večjo avtonomijo kot ostali nadzorstveno usmerjeni zavodi. Prav tako ni nujno, da bi v zavodih z manj nadzorstva vladali bolj demokratični odnosi med delavci in obsojenci. Videz je, da je vse bolj odvisno od **stališč delavcev do obsojencev**, kakor pa od **naziva zavoda** (vzgojni zavod, prevzgojni dom, kazenski poplavljalni zavod) in od formalne razvrstitve zavoda (vzgojni zavod, prevzgojni dom, odprti zavod, zaprti zavod). To pa pomeni, da **napisna tabla na zavodu še ne pove kakšni so odnosi med delavci in obsojenci v zavodu**. Demokratični odnosi med delavci in obsojenci in tretmanska usmeritev se lahko razvija tudi v okviru zaprtih zavodov in ne samo v okviru odprtih, če si le delavci kaj takega želijo oz. če so za kaj takega usposobljeni. Tudi znotraj še tako visoke žične ograje ali zidu je dovolj možnosti za demokratično vzdušje, za odprtost izražanja in za pomoč obsojencem pri reševanju njihovih osebnih problemov. Vse je odvisno od **stališč delavcev do obsojencev** in od njihovih prizadevanj. Zakon ali predpis pri tem nič ne more pomagati in ne ukazati, zakon iz nadzorstveno usmerjenega delavca ne more napraviti delavca z demokratičnim odnosom do obsojencev, zakon ne more doseči, da bo delavec obsojencu pomagal, če tega noče, ne more ali ne zna. Obsojenec ve, da je vsak zavod »zapor« in da pomeni »odvzem prostosti« enako v Vzgojnem zavodu v Logatcu kot v Kazenskem poplavljalnem domu na Dobu: nihče ne sme iz za-

voda brez dovoljenja, nihče ne more na prostost predno o tem ne odloči »oblast«. Bistvo »zapora« je prav **nadzorstvo nad ljudmi**. Za obsojenca pa je zelo pomembno, kaj bo dobil v zameno za nekaj dni, mesecev, let ali desetletij »kazni odvzema prostosti«.

4.2 Delavci

Glede na dosežene rezultate pri merjenju družbenega vzdušja se zavodi razvrščajo kot sledi:

Zavod	Rezultat
MLPOL	53.7
MLPOL	50.8
POLNOL	49.8
POLNOL	46.5
MLPOL	42.8
POLNOL	42.1
POLNOL	34.2

Značilna za delavce je njihova **formalistična usmerjenost**, ko se nenehno sklicujejo na veljavna pravila. S tem pa iz zavoda delajo umetno okolje, kjer je vse polno pravil, ki običajno služijo številnim drugim namenom in ne samo sožitju med ljudmi. Ob taki formalistični usmeritvi, ki jo nenehno krepijo delavci še z disciplinskim kaznovanjem obsojencev, delavci ne morejo pričakovati od obsojencev, da se bodo odprto izražali. Delavci se pogosto zatekajo v pretiran formalizem iz želje po utrjevanju lastne avtoritete pri obsojencih. Nosilci formalistične usmerjenosti so **strokovni in vodilni delavci zavodov**, ti pa s svojimi stališči odločilno vplivajo še na ostale delavce (inštruktorje in pooblaščené uradne osebe). Formalistična usmerjenost delavcev v pretežni večini zadovoljuje le interese delavcev (red in mir v zavodu, poslušnost in ubogljivost obsojencev, disciplinsko kaznovanje). Obsojenci od formalistično usmerjenih postopkov delavcev nimajo koristi, če se privadijo na slepo poslušnost. V običajnem življenju na prostosti si s takimi lastnostmi in vedenjem ne bodo mogli nič pomagati.

Stališča delavcev v vseh zavodih kažejo, da si ne znajo predstavljati zavoda brez nadzor-

stva. **Prevladuje stališče, da je treba vse obsojence nadzorovati**. Vendar zavodov ni mogoče več označiti kot totalne ustanove, saj se nadzorstvo le še dodaja ostalim usmeritvam. Številni delavci si prizadevajo za rehabilitacijsko usmeritev zavodov, čeprav se ta usmerjenost v praksi še slabo kaže. Delavci so premalo angažirani v delu z obsojenci in premalo so pozorni na praktično usmeritev v delovanju zavodov. Sedanja rehabilitacijska usmeritev zavodov se kaže bolj kot **zamišljeni ideal**, manj pa kot resnična možnost za doseganje prevzgojnih učinkov pri obsojencih, zlasti pri tistih, ki bi bili potrebni tretmana in so morda na to tudi pripravljeni. Samo po sebi je sploh pozitivno, da se v zavodih pojavljajo rehabilitacijsko usmerjeni delavci. Očitno pa je, da imajo premalo strokovnega znanja o tem, kako pomagati obsojencem in kako odkriti obsojence, ki si pomoči želijo. Odločilno vprašanje je, zakaj si rehabilitacijsko usmerjeni delavci ne prizadevajo za uveljavljanje svojih usmeritev (njihova angažiranost je praktično enaka ničli, saj so dosegli rezultat na angažiranosti le 0,08) in zakaj jih vodstva zavodov ne podprejo v njihovih prizadevanjih. Končno vprašanje je, kakšno družbeno (in strokovno) podporo sploh uživajo rehabilitacijsko usmerjeni delavci (in zavodi), kdo in na kakšen način sploh lahko presoja upravičenost in pravilnost rehabilitacijskega dela ter kdo in na kakšen način lahko ocenjuje uspehe tega dela.

Delavci zelo **neenotno doživljajo družbeno vzdušje** v posameznem zavodu. Tako se pokaže, da 23,3 % strokovnih in vodilnih delavcev doživlja družbeno vzdušje, kot bi bili inštruktorji in 14,1 % strokovnih in vodilnih delavcev doživlja družbeno vzdušje kot bi bili pooblaščené uradne osebe. Med inštruktorji jih 36,9 % doživlja družbeno vzdušje, kot bi bili strokovni in vodilni delavci, 21,4 % pa kot bi bili pooblaščené uradne osebe. Med pooblaščenimi uradnimi osebami jih 37,5 % doživlja družbeno vzdušje, kot bi bili strokovni in vodilni delavci in 22,5 % kot bi bili inštruktorji. Rezultati na določen način pomenijo, da se v vsakem zavodu formalno odrejene vloge med seboj močno prepletajo. To dejstvo pa še premalo upoštevamo v praksi. Ugodno preseneča ugotovitev, da se 37,5 % pooblaščenih uradnih oseb počuti, kot bi bili strokovni delavci, manj ugoden pa je rezultat, da se 14,1 % strokovnih in vodilnih delavcev in 21,4 % inštruktorjev počuti kot bi bili poobla-

ščene uradne osebe. Čeprav ne gre tem delavcem zanikati določene nadzorstvene vloge, ji vendarle ne bi smeli podrediti vsega svojega delovanja in vedenja. V zavodih se tako preveč uresničuje načelo, **naj vsi delavci nadzorujejo obsojence.**

Natančna razčlenitev družbenega vzdušja, kot ga doživljajo delavci v zavodih kaže, da so nekateri zavodi močno praktično usmerjeni in si prizadevajo pomagati obsojencem, vendar brez posebnega prizadevanja za tretman in rehabilitacijo obsojencev. Rehabilitacijsko usmeritev teh zavodov najbolj zavira **nizka avtonomija obsojencev in nizka odprtost izražanja.** Druga skupina zavodov si močno prizadeva za dober red in organizacijo v zavodih, pri tem pa dopušča razmeroma visoko stopnjo avtonomije obsojencev. Ti zavodi delujejo brez poudarjenega nadzorstva nad obsojenci, pa tudi tretmanu in rehabilitaciji ne namenjajo posebne pozornosti. V teh zavodih je velik poudarek na redu in organizaciji, kar dela dober vtis na zunanjšega opazovalca, vendar v vsebinskem pogledu ti zavodi obsojencem zelo malo nudijo. Celo avtonomija, ki jo dopuščajo obsojencem, je brez

prave vrednosti. V teh zavodih je za obsojence življenje morda res prijetnejše kot v drugih, vendar za to od prestajanja kazni še ne bodo imeli posebnih koristi.

Tudi po stališčih delavcev se zavodi za MLPOL in za POLNOL zelo malo razlikujejo po tretmanski in rehabilitacijski naravnosti. V vseh zavodih si **delavci prizadevajo zlasti za red in organizacijo,** manj pa za rehabilitacijo obsojencev. Največ nejasnosti med delavci je glede avtonomije obsojencev in nudenja pomoči. To kaže, da so stališča delavcev slabo opredeljena glede osnovnih nalog zavodov. Delavci vedo, da morajo nadzorovati obsojence, kaj naj poleg tega še storijo zanje, pa je že manj določeno. V nekaterih zavodih je manjše nadzorstvo, nizka sta tudi red in organizacija, vendar to še ne pomeni, da imajo obsojenci več avtonomije in da so zavodi kaj bolj tretmansko usmerjeni. Večji nered v zavodih, ki je posledica malomarnega opravljanja dela delavcev, obsojencem še ne prinaša nobenih koristi, prej jim povzroča škodo. **Samo zmanjšano nadzorstvo nad obsojenci, še ne prispeva k povečani rehabilitacijski usmeritvi zavoda.**

5. Obsojenčeva percepcija delavcev zavoda¹⁵

(Pozitivna percepcija delavca je, če je rezultat 3 ali več, sicer je negativna percepcija)

Percepcija vzgojitelja	Percepcija inštruktorja	Percepcija pooblaščenih uradne osebe	Percepcija vseh delavcev skupaj
MLPOL 3.3	MLPOL 3.6	POLNOL 2.2	POLNOL 2.6
POLNOL 2.8	MLPOL 3.5	POLNOL 2.0	POLNOL 2.5
POLNOL 2.4	POLNOL 3.4	POLNOL 2.0	MLPOL 2.3
POLNOL 2.2	POLNOL 2.8	POLNOL 1.9	POLNOL 2.1
MLPOL 2.1	MLPOL 2.8	POLNOL 1.6	POLNOL 2.0
POLNOL 2.0	POLNOL 2.6	MLPOL 1.1	MLPOL 1.9
MLPOL 1.8	MLPOL 2.6	MLPOL 1.1	MLPOL 1.6
POLNOL 1.7	POLNOL 2.6	MLPOL 1.1	
MLPOL 1.6	POLNOL 2.5		

V zavodih za MLPOL obsojenci še slabše oz. **bolj negativno percipirajo »svoje«** delavce, kot v zavodih za POLNOL. Zlasti se to kaže pri negativni percepciji vzgojiteljev in pooblaščenih uradnih oseb. Ob razčlenitvi rezultatov odgo-

vorov na pet vprašanj za tri vrste delavcev (možnih je petnajst najbolj negativnih in petnajst najbolj pozitivnih odgovorov) se pokaže, da se od petnajstih najnižjih percepcij po **tri najnižje percepcije zgostijo v treh zavodih za MLPOL.** Na sploh so v vseh zavodih zaskrbljujoči odgovori obsojencev glede vzgojitelja: 62,2 % obsojencev meni, da vzgojitelji govorijo eno, delajo pa drugo; 52,7 % obsojencev je odgovo-

¹⁵ Najvišji možni rezultat je lahko 5. Glej teoretično razlago percepcije, opis vprašalnika in rezultate merjenja leta 1980 v Brinc, Obsojenčeva percepcija delavcev kazenskega zavoda.

rilo, da vzgojitelji niso pravični in 53,2 % obsojencev misli, da jih vzgojitelji ne razumejo.

Rezultati so lahko podlaga za razmišljanje o odnosih med delavci in obsojenci. Če delavci mislijo, da so pravični, da razumejo obsojence, da delajo tako kot govorijo (in mislijo), potem ocene obsojencev pomenijo nepričakovano in neprijetno motnjo za samopodobo, ki jo imajo delavci o sebi. Delavcem ne bi smelo biti vseeno, kaj o njih mislijo obsojenci in kako jih ocenjujejo. Lahko jim je sicer vseeno, toda s tem izgubljajo še zadnjo možnost, da bi v zavodih kaj koristnega napravili za obsojence; nenazadnje bi z drugačnim odnosom do obsojencev več izmed njih lahko »poboljšali« in jim s tem olajšali življenjsko pot po prestani kazni. Tolažba delavcev, da obsojenci ne morejo izbirati ne vzgojitelja, ne inštruktorja, ne pooblaščenih uradne osebe in ne zavoda v katerem prestajajo zavodski ukrep, je sicer tolažba, vendar slaba in iz družbenega vidika nedopustna in škodljiva. Najbolje bi bilo, če bi se znali delavci in obsojenci bolje prilagajati drug drugemu in bolje vsklajevati potrebe in možnosti. To se pa lahko zgodi šele tedaj, kadar se delavci in obsojenci zavedo, da so drug drugemu potrebni, pa tudi **družba potrebuje (kazenske) zavode, zato potrebuje tudi obsojence in delavce v njih.** Če so morda obsojenci na videz bolj odvisni od delavcev, pa so po drugi strani tudi delavci odvisni od obsojencev. Oboji so »obsojeni« na krajše ali daljše skupno življenje in delo ter na sožitje v zavodu, in oboji imajo dobro motivacijo, da si to skupno delo in življenje čim bolj olajšajo (v okviru zakonskih predpisov). Če so pred obsojence postavljene meje njihovega vedenja in ravnanja, so prav tako postavljene te meje tudi pred delavce. Delavec lahko stori samo to, kar sme po predpisih, kar zna in kar hoče. Ne več in ne manj. Večina delavcev ni navajena razmišljati na tak način o svojem delu, čeprav bi si s tem lahko pogosto v znatni meri olajšali svoje delo. Morda bi jih potem tudi obsojenci bolj cenili in jih doživljali kot avtoriteto, kakor pa jih v povprečju cenijo danes (ko jih pravzaprav zelo nizko oz. negativno ocenjujejo).

Tako nas razmišljanje o rezultatih obsojenčeve percepcije delavcev pripelje do **vprišanj izbora, usposabljanja, nagrajevanja in delovanja delavcev sploh.** Prav je, da se zavemo, da zavoda ne sestavljajo le obsojenci, temveč predvsem delavci in da je zavod tak, kakršni so delavci zavoda. Obsojenci prihajajo in odhajajo, večina preživi le kratko dobo v zavodu, delavci

pa ostajajo v zavodih leta in desetletja. To je lahko razlog več, da bi delavci morali več razmišljati o svojem delu, o svojih odnosih do obsojencev in o »svojem« zavodu. Delavci so tisti, ki delajo zavod »boljši« ali »slabši«, če to merimo po merilih, ki jih imajo obsojenci (saj kakšnih drugih družbenih meril za to niti nimamo). Morda pa so merila obsojencev za vrednotenje zavodov sploh najpomembnejša, saj končno zavod samo njim koristi ali škoduje, zato tudi najbolj potrebujejo čim boljši zavod. Vprašanje je, ali delavci sploh dopuščajo obsojencem, da bi se pokazali takšne kakršni v resnici so, kot ljudje s težavami, s problemi, pa tudi s sposobnostmi, z odgovornostjo, s preteklostjo in s prihodnostjo. Vsak obsojenec je ob prvi obsodbi skoraj gotovo sklenil, da opusti prestopniško dejavnost in se ne vrne več v zavod. Ali so mu pri tem delavci kaj pomagali pa je vprašanje, na katerega bi morali v prihodnje bolj vztrajno iskati odgovore, kot smo to počeli doslej. In, če vsaj občasno mislimo, da so obsojenci »slabi«, je treba hkrati pomisliti tudi na to, da so lahko tudi zavodi »slabi« in da je šele oboje skupaj lahko razlog za manjše uspehe penološkega dela, kot jih pričakujemo.

6. Sklepno razmišljanje

Dejstvo, da se zavodi v SR Sloveniji razlikujejo zlasti po dveh prikazanih diskriminantnih funkcijah (demokratska, permisivna usmeritev; praktična usmeritev), od katerih **nobena ne kaže težnje k rehabilitaciji oz. prevzgojni usmeritvi zavodov,** je lahko tudi smerokaz za prihodnja prizadevanja pri oblikovanju osnovnih usmeritev teh zavodov. Bolj rehabilitacijskih prizadevanj zlasti v zavodih za mlade prestopnike ni mogoče od delavcev izsiliti s predpisi ali s priporočili in sklepi različnih organov (tudi političnih). Za spreminjanje družbenega vzdušja (čeprav je družbeno vzdušje le priprava za vzgojno in prevzgojno delo) je potreben določen čas, poleg tega pa tudi veliko načrtnih prizadevanj, veliko naporov vseh delavcev in veliko znanja. Vsi trije dejavniki so enako pomembni, nanje pa lahko le zelo malo vplivamo od zunaj. Spremembe so potrebne prvenstveno **znotraj samih zavodov, najprej v miselnosti samih delavcev,** potem se šele spremembe lahko pokažejo tudi v praksi vsakodnevnega življenja in dela zavodov.

Med zavodi nastaja **največ razlik zaradi različne tretmanske usmeritve delavcev** teh zavodov, nepomembne pa so razlike zaradi **nadzor-**

stvene usmeritve. Glede na tretmansko usmeritev zavodov, nam analiza (faktorska) pojasni 51,2 % vseh razlik med zavodi, glede na nadzorstveno usmeritev zavodov pa nam analiza pojasni le še 12,8 % vseh razlik med zavodi. Z raziskavo smo ugotovili, da med zavodi za MLPOL in med zavodi za POLNOL glede nadzorstva skoraj ni razlik. V vseh zavodih je nadzorstvo nad obsojenci podobno. Nadzorstvena usmeritev pa zavira rehabilitacijsko usmeritev. Ob nezmanjšanem nadzorstvu nad obsojenci delavci ne morejo povečati rehabilitacijskih prizadevanj. Če bi to poskušali, je nevarnost takega početja v tem, da bodo delavci, ki ne bodo doživeli pričakovanega uspeha, za neuspeh zvrčali odgovornost na metode dela in na usmeritev (npr. na demokratičnost odnosov med delavci in obsojenci) in ne na svoje neznanje in svoje napake v osnovni usmeritvi. Ob napačnih metodah dela je najlažje sklepati, da je demokratičnost in permissivnost v postopanju s prestopniki škodljiva in da celo povečuje kriminaliteto. To se je že dogajalo v zgodovini kazenskega prava in penologije in se še dogaja (zato tudi občasni pozivi k povečanju nasilja in k strožji kaznovalni politiki). **Najlažje je vso odgovornost za kriminaliteto zvrniti samo na »nepopoljšljive« prestopnike.** To še zlasti velja pri obravnavanju mladih obsojencev, ki kljub kaznim in »prevzgoji« v takih zavodih, kot so v tem prispevku opisani, po prenehanju zavodskega ukrepu ponavljajo kazniva dejanja. Takšno ravnanje je sicer človeško razumljivo, ni pa strokovno opravičeno. Dokler bo prevladovalo stališče **»zapor = nadzorovanje«**, se nikakor ne more hkrati uveljaviti stališče **»zapor = rehabilitacija«**.

Raziskava ni potrdila domneve, da je družbeno vzdušje v zavodih za mlade obsojence bolj ugodno kot v zavodih za polnoletne obsojence.

V SR Sloveniji je dnevno v vseh zavodih najmanj 1000 otrok, mladoletnikov in mlajših polnoletnih oseb (do 21. leta starosti). V svetu si prizadevajo zmanjšati uporabo zavodskih ukrepov ali celo popolnoma odpraviti zavode za mlade prestopnike. Hkrati se uveljavlja izogibanje kazenskemu postopku (»diversion«) in prenos obravnavanja na izvensodne organe.

Glede na stanje ugotovljeno z raziskavo, se postavlja odločilno kriminalnopolitično vprašanje, ali ne bi mogli v SR Sloveniji **občutno zmanjšati števila mladih prestopnikov v zavodih.** To bi lahko dosegli brez škode za varstvo družbe. Da bi to lahko dosegli, kažejo podatki, da so sodišča v SR Sloveniji leta 1972 oddala v vzgojne

zavode 102 mladoletnika, leta 1979 pa 33; leta 1965 so sodišča oddala v vzgojno poboljševalni dom 96 mladoletnikov, leta 1981 in 1984 pa 23 mladoletnikov; leta 1972 so sodišča izrekla kazen mladoletniškega zapora 45 mladoletnikom, leta 1979 pa dvema mladoletnikoma.

Tudi na vprašanje, ali bi zavodi za mlade obsojence lahko **izboljšali »prevzgojni« učinek pri mladoletnikih**, je odgovor pritrdilen. Vendar je raziskava ugotovila za tako izboljšanje kaj slabe pogoje in možnosti. Neugodno družbeno vzdušje, negativna percepcija delavcev zavodov in še številna neugodna stališča delavcev kažejo, da je v sedanjih pogojih in razmerah od zavodov **težko pričakovati povečane »prevzgojne« učinke.**

Raziskava nudi nekaj možnosti (številnih v tem prispevku nismo mogli niti omeniti, kaj šele natančneje obrazložiti) za spreminjanje sedanjega stanja na področju obravnavanja mladih prestopnikov v SR Sloveniji in s tem za izboljšanje pogojev za prevzgojo prestopnikov v zavodih. Teoretično in praktično pa niti ne gre toliko za **povečanje prevzgojnih učinkov**, kot v prvi vrsti za **zmanjšanje negativnih učinkov** zavodov na obsojence. Znanja o tem je dosti več kot pa je znanja o povečevanju prevzgojnih učinkov na obsojenec. Če bi zavodi zmanjšali samo moč sedanjih procesov prizonizacije v zavodih, bi to bilo lahko že pol uspeha pri povečanju prevzgojnih učinkov izvrševanja zavodskih ukrepov.

Povečanje števila strokovnih delavcev v zavodih, samo po sebi ne prispeva k večji učinkovitosti prevzgoje, če se ob tem ne spreminja tudi družbeno vzdušje v zavodih, če se ne izboljšujejo odnosi med delavci in obsojenci in če obsojenci ne čutijo, da si delavci prizadevajo pomagati jim.

V vsebini penološkega obravnavanja mladoletnih, mlajših polnoletnih in polnoletnih obsojencev je v SR Sloveniji **le malo razlik, oziroma jih je manj, kot bi pričakovali.** Zlasti je malo razlik glede nadzorstva in rehabilitacijske usmeritve zavodov. Če ni razlik v nadzorstvu, jih ne more biti tudi v rehabilitacijski učinkovitosti, čeprav te ne poznamo.

V SR Sloveniji **nimamo raziskav** o učinkovitosti zavodske vzgoje. Zato bi bilo treba takoj začeti s takim raziskovanjem. Le na tak način bi dobili popolnejši pregled nad delom vseh organov, služb in zavodov, ki sodelujejo pri obravnavanju otrok, mladoletnikov in mlajših polnoletnih oseb. Šele na temelju raziskav bi se lahko družba ustrezno odločala za sedanjo ali za bodočo, za takšno kot je ali za drugačno kriminalno, kaznovavno in penitenciarno politiko.

LITERATURA

1. Boyle, J.: **A Sense of Freedom**. London, Pan Books 1977, 264 s.
2. Brinc, F.: Kazenski zavod kot terapevtsko okolje. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 34/1983/4, s. 319—331.
3. Brinc, F.: Odprta vprašanja sodelovanja različnih strokovnih služb pri izvrševanju zavodskih ukrepov. **Socialno delo**, Ljubljana 23/1984/1, s. 29—34.
4. Brinc, F.: Obsojenčeva percepcija delavcev kazenskega zavoda. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 35/1984/3, s. 224—235.
5. Brinc, F.: Določitelji družbenega vzdušja v kazenskih zavodih v SR Sloveniji. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 36/1985/4, s. 304—316.
6. Brinc, F.: Vsebinske usmeritve delovanja slovenskih kazenskih zavodov. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 36/1985/3, s. 207—221.
7. Guček: Starostna meja prestopnikov se vse bolj pomika navzdol. **Delo**, Ljubljana 15. 2. 1985.
8. Izvrševanje kazni zapora v odprtih in polodprtih kazenskih poplajševalnih zavodih v SR Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, 1982, 664 s. + priloge.
9. **Juvenile Justice: Before and after the Onset of Delinquency**. Washington U. S. Department of Justice 1980, 76 s.
10. Kavalarič, P.: **Grajski biki**. Ljubljana, Mladinska knjiga 1962, 93 s.
11. King, D. R. idr.: **The Futur of the Prison System**. Westmead, Gower Publishing C. L. 1980, 229 s.
12. Lazarevič, L.: **Položaj mladih punoletnikov u krivičnom pravu**. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja 1963, 319 s.
13. Milčinski (1908). Cit. po reviji **Prvi koraki**, Smlednik 1973, št. 3, s. 1.
14. **Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojenih oseb v SR Sloveniji**. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1986. Raziskava št. 73. 541 s. + priloge.
15. Radosavljevič, D.: Prva žigosanja. **Nedeljski dnevnik**, Ljubljana 28. 11. 1982; 5. 12. 1982; 12. 12. 1982; 19. 12. 1982; 26. 12. 1982.
16. Tomasevska, K.: **Children in Adult Prisons. An International Perspective**. London, Frances Printer 1986, 220 s.
17. Törnudd, P.: Status in vloga kriminologije v odnosih z javnostjo, politiko in družbeno prakso. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 35/1984/4, s. 348—354.
18. Vodopivec, K.: Vzgojni zavodi. **Naši razgledi**, Ljubljana 12. 2. 1966.
19. Vončina, M.: Kaj se dogaja v vzgajališču? Ljubljana, **Nedeljski dnevnik** 12. 8. 1984, s. 2.

UDC 343.815

Treatment of young »convicts« in Slovene institutions

Brinc, dr. Franc, Senior Research Fellow, Institute of Criminology, Ljubljana, Yugoslavia

Societal reaction to deviant behavior can have a rehabilitative or punitive orientation. As far as these reactions are not adequate, they can precipitate personal criminalization and provoke a criminal career. In the life of a young delinquent, the first arrest, the first conviction, and the first implementation of penal sanction are crucial. It may depend on the first hearing whether this processing will remain an isolated case or it will indicate the beginning of a criminal career. For this reason legal professionals dealing with young delinquents, are confronted with very high professional and ethical requirements.

Research carried out in Slovene institutions (interviews were conducted with 491 convicts and 357 prison staff members from eight institutions dealing with juvenile delinquents, young adult offenders and adult offenders) has indicated that there are no differences regarding social climate between institutions for juvenile delinquents and adult offenders. In juvenile institutions staff mem-

bers equally suppress autonomy of young convicts; they are prevalently punitively oriented and provide their clients little assistance and counselling. Young convicts perceive staff members more negatively than their adult counterparts. Young convicts have in general also a more negative attitude toward institutions than the adults. Only a small part of convicts is familiarized with their reeducation programs and only a few of them consider that these programs are suitable for them and help them not to repeat criminal offences in future. Numerous convicts share the opinion that serving their sentence will do them more harm than good.

In institutions for young prisoners a generally unfavourable climate prevails which is the result of interior (subjective and objective) as well as exterior influences. Possibilities for success in rehabilitation are however quite limited in such climate.